

Rəsul Yusif YUSİBOV

Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin (UNEC) magistri
E-mail: rasul.yusibov.96@gmail.com

AVROPA İTTİFAQI İLƏ AZƏRBAYCAN ARASINDA TİCARƏT ƏLAQƏLƏRİNƏ BİZNES MÜHİTİNİN TƏSİRLƏRİ

Xülasə

Məqalədə Azərbaycanla Avropa İttifaqı (Aİ) arasındakı ticarət əlaqələrinə, o cümlədən Aİ ölkələrindən idxal həcminə və bu ölkələrə qeyri-neft məhsullarının ixrac həcminə Azərbaycandakı biznes mühitinin təsirləri qiymətləndirilib. Alınan nəticələrə əsasən Azərbaycanda iqtisadi azadlıq səviyyəsi Aİ ölkələrindən idxal edilən malların idxal həcminə pozitiv təsir edir. Həmçinin Azərbaycanda iqtisadi azadlıq səviyyəsi yüksəldikcə, Aİ ölkələrinə qeyri-neft məhsullarının ixrac həcmi də artır.

Açar sözlər: *idxal, ixrac, biznes mühiti, iqtisadi azadlıq səviyyəsi, Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişi*

UOT: 339

JEL: F1

DOI: <https://doi.org/10.54414/QGXM1391>

Giriş

Aİ ilə keçmiş sovet respublikaları arasındakı ticarət əlaqələrinin inkişafı müəyyən mərhələlərdən keçmişdir. Bu mərhələlərin hər biri uyğun hüquqi çərçivələrin formalaşmasını nəzərdə tutub. Aİ keçmiş sovet respublikaları ilə iqtisadi əlaqələri genişləndirmək üçün bu ölkələr qarşısında müəyyən islahat tələblərini qoymuşdur. İslahatlar siyasi institutlarla yanaşı, həm də iqtisadi institutları əhatə etmişdir. Bu ölkələrin Aİ ilə imzaladığı Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişləri və ya digər sənədlər müxtəlif məsələlərlə yanaşı, həm də biznes mühitinin əlverişliliyinin artırılmasını nəzərdə tutub. Bu da təbii ki, Aİ ölkələrinin keçmiş sovet respublikaları ilə ticarət əlaqələrinin genişlənməsi və investisiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsi biznes mühitinin əlverişli olmasını tələb edir.

Biznes mühitinin əlverişliliyi çoxlu sayda amillərdən asılıdır. Bu amillər arasında qiymətlərin tənzimlənməsi, xarici ticarət rejiminin tənzimlənməsi, vergi yükünün həcmi, maliyyə azadlığı səviyyəsi, xüsusi mülkiyyətin qorunması dərəcəsi, kredit mənbələrinin əlçatanlığı, işə qəbul və işdən azad etmə prosedurlarının asanlığı səviyyəsi, minimum əmək haqqı səviyyəsi və sair amillər xüsusilə fərqləndirilir. Bu amillər əsasında biznes mühitinin nə dərəcədə əlverişli olması

müxtəlif reyting təşkilatları tərəfindən tədqiq edilir. Bunlar arasında Heritage Fondu, Fraser İnstitutu və Doing Business Tədqiqat Qrupu daha çox tanınırlar. Dünya Bankının Doing Business Tədqiqat Qrupu artıq öz fəaliyyətini dayandırıb. Lakin 2005-2019-cu illərarası dövrdə müxtəlif ölkələr üzrə biznes mühitinin kəmiyyətə müqayisəli qiymətləndirilməsində Doing Business Tədqiqat Qrupunun mühüm xidməti olub. Belə reyting təşkilatları biznes mühitinin əlverişliliyi üzrə ölkələrarası müqayisəli tədqiqatlar apararaq, reytinglər hazırlayırlar.

Əsas hipotezlər: 1. *Aİ-dən Azərbaycana idxal həcmi bu ölkələrdə iqtisadi azadlıq səviyyəsindən pozitiv asılıdır;*

2. *Aİ-na Azərbaycandan qeyri-neft ixrac idxal həcmi bu ölkələrdə iqtisadi azadlıq səviyyəsindən pozitiv asılıdır;*

Ədəbiyyata baxış

Aİ ölkələri ilə keçmiş sovet respublikaları arasında ticarət əlaqələri, həcmnin belə əlaqələrin iqtisadi azadlıq səviyyəsindən asılılığı problemləri müxtəlif tədqiqatçılar tərəfindən öyrənilmişdir. Dastanka [1], Cohen və digərləri [2] Belarusiya ilə Aİ, həmçinin Litva ilə əlaqələri, Abdullayev [3] Aİ-Azərbaycan ticarət əlaqələrini, Aİ-Gürcüstan ticarət əlaqələri Emerson və Kovziridze [4]

tərəfindən müxtəlif aspektlərdə tədqiq edilib. İqtisadiyyatın liberallaşması və onun makroiqtisadi təsirləri müxtəlif tədqiqatçılar tərəfindən geniş tədqiq edilib. Azərbaycan təmsalında bu problem Gülləliyev [5] tərəfindən aparılan tədqiqatlarda geniş şəkildə araşdırılıb. Azərbaycandan Aİ ölkələrinə əsasən neft və qaz ixracı ölkənin enerji resurslarından gələn gəlirlərinə müəyyən risk yaradır. Bu problem Azərbaycan tədqiqatçıları tərəfindən, məsələn, Bayramov və digərləri [6] tərəfindən tədqiq edilmişdir. İqtisadiyyatın liberallaşması daxili bazara təsir etdiyindən belə təsirlərin də tədqiqatı vacibdir. Azərbaycan təmsalında bu problem, o cümlədən, optimal tariflərin müəyyənəşdirilməsi metodologiyası Abasova [7] tərəfindən öyrənilmişdir.

Metodologiya

Şübhəsiz ki, Aİ ilə Azərbaycan arasında ticarət əlaqələrinə iqtisadi azadlıq səviyyəsi mühüm təsir edib. İqtisadi azadlıq indeksinin ifadə etdiyi institutional göstəricilər iqtisadi və siyasi islahatlarla bağlıdır. Aİ-Azərbaycan ticarət müqavilələrinin iqtisadiyyata təsirləri belə islahatların uğurlu olmasından asılıdır. Bunu nəzərə alaraq, Aİ-Azərbaycan ticarət müqavilələrinin ticarət fəaliyyətinə, yəni ixrac və idxal həcmələrinə təsirlərini qiymətləndirmək üçün iqtisadi azadlıq indekslərindən istifadə etmək olar. Belə qiymətləndirmənin aparılması üçün sadə reqresiya analizindən istifadə edəcəyik. Azərbaycandan Aİ ölkələrinə ixrac malları arasında neft və qaz üstünlük təşkil etdiyindən bu məhsulların ixracı xüsusi müqavilə əsasında, məsələn, PSA müqaviləsi əsasında reallaşır. Lakin Azərbaycanda iqtisadi azadlıq ölkənin qeyri-neft sektorunun ixrac həcminə təsir edir. Ona görə də biz Aİ ölkələrindən Azərbaycana idxal həcmi (İMP_t), həmçinin qeyri-neft sektoru üzrə ixrac həcmi (NOEXP_t) iqtisadi azadlıq indeksindən (EFİ_t) asılılığına baxacağıq:

$$İMP_t = \beta_0 + \beta_1 * EFİ_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

$$NOEXP_t = \beta_0 + \beta_1 * EFİ_t + \varepsilon_t \quad (2)$$

1-ci və 2-ci reqresiya əlaqələrində alınan nəticələrin “aldadıcı korrelyasiya” olmaması üçün göstəricilərin zaman sırasının stasionarlığı yoxlanılmalıdır. Bu məqsədlə biz tədqiqatda Dickey-Fuller testindən istifadə edəcəyik. EFİ_t, NOEXP_t və İMP_t zaman sıraları “kəsişmə və trendin olma-

dığı”, “kəsişmənin olduğu, lakin trendin olmadığı”, “həm kəsişmənin, həm də trendin olduğu” variantlarda I(0) dərəcədə stasionar olmadığı halda biz reqresiya asılılığının olduğunu cointeqrasiya ilə test edəcəyik.

Tədqiqatın əsas hesablamaları

Yuxarıda adları qeyd edilən reyting təşkilatlarının və digər oxşar reyting təşkilatlarının müqayisəli qiymətləndirmə üçün müəyyən etdikləri metodologiyada bəzi mübahisəli məqamlar vardır. Əksər reyting təşkilatlarının metodologiyasına əsasən ölkələr liberal (əlverişli biznes mühiti olan) və qeyri-liberal (biznes mühiti əlverişli olmayan) ölkələr kimi iki qütbə ayrılırlar. Reyting sıralamalarına verilən şərhələrə görə daha liberal olan ölkə “daha yaxşı” hesab edilir. Lakin biznes mühitinin əlverişliliyinin qiymətləndirilməsi zamanı istifadə edilən göstəricilərin bəzilərinin “çox” və ya “az” olması, uyğun olaraq, bu göstəricinin “daha yaxşı” və ya “daha pis” olması demək deyil. Məsələn, işə qəbul və ya işdən azad etmə prosedurlarının “daha sərt” olması biznes mühitinin əlverişli olmamasına işarədir. Lakin belə göstəricilərin iki qütblü olmasına diqqət yetirmək vacibdir. Belə ki, biznes mühitinin əlverişliliyi olması üçün vergilərin azaldılması, işə qəbul və işdən azad etmə prosedurlarının asanlaşdırılması, minimum əmək haqqının ləğv edilməsi və ya azaldılması və sair kimi tədbirlər iki ziddiyyətli mahiyyətə malikdir. Bu ziddiyyət biznes mühitinin əlverişliliyi ilə yanaşı, həm də müzdlu işçilərin sosial müdafiəsi ilə bağlıdır. Biznes mühitinin yaxşılaşdırılması məqsədlə aparılan islahatlar elə olmalıdır ki, müzdlu işçilərin sosial müdafiəsinə zərər dəyməsin. Vergi yükünün azaldılması biznes mühitinin əlverişliliyini artırsa da hökumətin öz funksiyalarını yerinə yetirməsinə çətinliklər yarada bilər. Məsələn, vergi yükü azalanda büdcə gəlirləri azala bilər. Bu isə hökumətin səhiyyə, təhsil, müdafiə, mədəniyyət və sair sahələrdəki xərclərini azalda bilər. Ona görə də biznes mühitinin əlverişliliyi ilə bağlı bəzi amillərin ikili xarakterini nəzərə alaraq, bu amillər üçün optimal qiymətin müəyyənəşdirilməsi daha doğrudur. Biznes mühitinin əlverişlilik səviyyəsinin artması iqtisadiyyatın liberallaşması deməkdir.

Aİ ilə Azərbaycan arasında imzalanan Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişi nəticəsində ölkədə inkişaf edən biznes mühiti a) hüquqi və tənzimləyici mühitdən; b) ticarət müqavilələrindən;

c) idxal və ixrac rejimlərindən; d) əqli mülkiyyətin müdafiəsindən; e) investisiyaların təşfiqindən; f) maliyyə xidmətləri səviyyəsindən və sair tədbirlərdən ibarətdir. Şübhəsiz ki, son 30 ildə bu sahələrdə islahatların aparılması öz müsbət nəticələrini vermişdir. Azərbaycanda biznes mühitinin əlverişliliyinin artırılması istiqamətində qanunvericilik bazası təkmilləşdirilmişdir. Artıq şirkətlərin qeydiyyatına alınması, elektrik enerjisinə qoşulma, tikintiyə icazələrin alınması və sair məsələlərlə bağlı prosedurlar asanlaşdırılmışdır. Öz fəaliyyətini dayandırmaq istəyən müəssisələrin ləğv edilməsi ilə bağlı prosedurlar da xeyli sadələşdirilmişdir. Buna baxmayaraq, bəzi hallarda hüquqi tənzimləmənin tətbiqində bürokratik əngəllər hələ də qalmaqdadır.

Aİ ölkələri ilə Azərbaycan arasındakı ikitərəfli ticarət müqavilələri idxal və ixrac həcmi artırsa da bu müqavilələr əsasında ticarət olunan malların diversifikasiyasının zəif olması çatışmazlıq hesab edilə bilər. Biznes mühitinin əlverişliliyi səviyyəsinin asılı olduğu amillərdən biri də idxal və ixrac rejimləridir. Aİ ilə əməkdaşlıq nəticəsində Azərbaycanın gömrük prosedurları xeyli asanlaşdırılmışdır. Gömrük tariflərinin azaldılması idxal mallarının həcminə və daxili bazardakı qiymətlərə müsbət təsir etmişdir. Lakin qeyd etdiyimiz kimi, bu amil iki qütblüdür. Yəni gömrük tariflərinin azaldılması və xarici ticarətin liberallaşması daxili bazarın qorunmasına risk yaradır. Belə ki, “sıfır” tariflərin tətbiqi və qeyri-tarif məhdudiyyətlərinin aradan qaldırılması daxili istehsalatı ciddi rəqabət yarada bilər. Azərbaycanda xarici ticarətin liberallaşmasının daxili bazara təsirinə həsr edilmiş tədqiqatlarda sübut olunur ki, Azərbaycan iqtisadiyyatı “kiçik” ölçülüdür. Azərbaycanda gömrük tariflərinin azalmasına və idxal-ixrac əməliyyatları üzrə gömrük prosedurlarının sadələşdirilməsinə baxmayaraq, bəzi hallarda limanlarda təsadüfi gecikmələr və mürəkkəb sənədləşdirmə tələbləri ticarət axınına mane olur.

Aİ-nin keçmiş sovet respublikaları ilə imzalandığı Tərəfdaşlıq və Əməkdaşlıq Sazişinin mahiyyətində dayanan islahatlardan biri də investisiyaların qoyuluşu və geri qayılması üçün əlverişli biznes mühitinin formalaşmasıdır. Bu məsələlərin hüquqi cəhətdən əsaslandırılması üçün hər bir ölkədə, o cümlədən Azərbaycanda əlverişli investisiya mühiti üçün zəruri olan qanunlar qəbul edil-

mişdir. “İnvestisiya fəaliyyəti haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu” 22 iyun 2022-ci ildə qəbul edilmişdir. Bu Qanun Azərbaycan iqtisadiyyatına investisiyaların qoyulmasını təşfiq etməklə yanaşı, həm də qoyulan investisiyaların qorunmasını təmin edir.

Biznes mühitinin əlverişliliyini xarakterizə edən mühüm amillərdən biri də ölkədə zəruri infrastrukturun və logistikanın inkişafıdır. Avropa İttifaqının həyata keçirdiyi TRACECA (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia) layihəsinin mühüm tərəfdaşlarından biri də Azərbaycandır. Bu layihə TASİS layihəsinin tərkib hissələrindən biridir. Bu layihənin reallaşmasına Orta Asiya və Cənubi Qafqaz respublikaları cəlb edilmişdir. TRACECA layihəsi nəinki Aİ ilə keçmiş sovet respublikaları arasındakı nəqliyyat infrastrukturunun inkişafını, həmçinin bu respublikalar arasındakı əlaqələrin inkişafını təmin edir. Bu layihə çərçivəsində reallaşan nəqliyyat qovşağı layihənin üzvü olan ölkələrlə Aİ arasındakı əlaqənin alternativ yollarla təmin edilməsinə, regional əməkdaşlığın genişlənməsinə, həmçinin Trans-Avropa Şəbəkəsinə qoşulmağa imkan verdi. Aİ ilə əməkdaşlığın genişlənməsi Azərbaycanda nəqliyyat infrastrukturunun, o cümlədən limanların, avtomobil yollarının və dəmir yollarının təkmilləşdirilməsinə, həmçinin ticarət axınlarının asanlaşdırılmasına imkan verdi.

Azərbaycanın Aİ ilə əməkdaşlığının mühüm aspekti və Azərbaycanda biznes mühitinin əlverişliliyinin əsas amillərindən biri də maliyyə azadlığıdır. Azərbaycanda bank sektorunun sürətli inkişafı və biznes fəaliyyətlərini dəstəkləmək üçün bir sıra maliyyə xidmətlərini, o cümlədən kapitala çıxışı, ticarətin maliyyələşdirilməsini və risklərin idarə edilməsini Avropa bankları standartlarına uyğunlaşdırmaqla biznes mühitinin əlverişliliyini artırmaq mümkün olub.

Azərbaycanda biznes mühitinin əlverişliliyinin əsas amili, şübhəsiz ki, iqtisadi və siyasi sabitlikdir. Belə sabitliyin təmin edilməsində isə Aİ ilə geniş spektrdə əməkdaşlıq mühüm rol oynayır. Azərbaycanın qloballaşma prosesinə qoşulması, Aİ-nin Azərbaycanda və regionda həyata keçirilən iqtisadi layihələrdə aktiv iştirakı, ölkənin maliyyə sisteminin dayanıqlılığında Aİ banklarının iştirakı və sair sahələrdəki əməkdaşlıqlar ölkədə biznes mühitinin əlverişliliyinin artmasında mühüm

əhəmiyyətə malikdir. Elə bunun nəticəsidir ki, Heritage Fondu tərəfindən qiymətləndirilən iqtisadi azadlıq indeksi üzrə Azərbaycanın göstəriciləri ilbəil yaxşılaşıb. Yalnız COVID-19 pandemiyası dövründə ölkədə iqtisadi azadlıq səviyyəsi bir qədər aşağı düşüb.

Hesablamalar göstərir ki, $EFİ_t$ zaman sırası $I(0)$ dərəcədə "kəsişmənin və trendin olmadığı" halında stasionar deyil. Digər iki halda isə, yəni "kəsişmənin olduğu" və "kəsişmənin və trendin olduğu" hallarında isə, uyğun olaraq, 1%-lik və 10%-lik intervalda $I(0)$ dərəcədə stasionardır. $EFİ_t$ zaman sırası "kəsişmənin və trendin olmadığı", "intercepts" və "«kəsişmənin və trendin olduğu»" hallarının hər üçündə, uyğun olaraq, 5%-

lik, 10%-lik və 10%-lik intervalda $I(1)$ dərəcədə stasionardır (1-ci cədvəl).

$NOEXP_t$ zaman sırası "kəsişmənin və trendin olmadığı" və "kəsişmənin olduğu, lakin trendin olmadığı" hallarında $I(0)$ dərəcədə stasionarlığa malik deyil. Lakin "Trend & intercept" halında 5%-lik intervalda stasionardır. $NOEXP_t$ zaman sırası "kəsişmənin və trendin olmadığı", "kəsişmənin olduğu, lakin trendin olmadığı" və "kəsişmənin və trendin olduğu" hallarının hər üçündə $I(1)$ dərəcədə stasionardır. $İMP_t$ zaman sırası da heç bir halda $I(0)$ dərəcədə stasionar deyil, lakin hər üç halda $I(1)$ dərəcədə stasionardır.

Cədvəl 1.

 GDP_t , EXP_t və $İMP_t$ zaman sıralarının stasionarlığı

	I(0)			I(1)		
	"kəsişmənin və trendin olmadığı"	kəsişmənin olduğu, lakin trendin olmadığı	Həm kəsişmənin, həm də trendin olduğu	«kəsişmənin və trendin olmadığı"	kəsişmənin olduğu, lakin trendin olmadığı	Həm kəsişmənin, həm də trendin olduğu
$EFİ_t$	-	+(***)	+(*)	+(**)	+(*)	+(*)
$NOEXP_t$	-	-	+(**)	+(***)	+(***)	+(***)
$İMP_t$	-	-	-	+(***)	+(***)	+(***)

Note: calculated by the author

(*)-10%-lik intervalda, (**) -5%-lik intervalda, (***)-1%-lik intervalda stasionarlığı ifadə edir.

$EFİ_t$, $NOEXP_t$ və $İMP_t$ zaman sıralarının stasionarlığı ilə bağlı məlumatlara əsaslanaraq, a) $EFİ_t - NOEXP_t$ və b) $EFİ_t - İMP_t$ reqresiya əlaqələrində "aldadıcı korrelyasiya" hallarından uzaq olmaq olar. 4-cü cədvəldə Azərbaycandan qeyri-neft məhsullarının ixrac həcmi iqtisadi azadlıq səviyyəsindən reqresiya asılılığının nəticələri verilmişdir. Alınan nəticələrə əsaslanaraq, iddia etmək olar ki, Azərbaycanda iqtisadi azadlıq səviyyəsi yüksəldikcə qeyri-neft məhsullarının ixrac həcmi də artır (cədvəl 2). Əlbəttə, qeyri-neft məhsullarının ixrac həcmi çoxlu sayda amillərdən, o cümlədən ölkədə kapital yığımindan, insan resurslarından, investisiya həcmindən və sair asılı olduğundan iqtisadi azadlıq indeksindən asılılıq səviyyəsi yüksək deyil ($R^2 = 0.33$). Buna baxmayaraq, bu göstəricilər arasında müəyyən səviyyədə determinasiyanın olmasını iddia etmək olar. Belə ki, $EFİ_t$ və $EFİ_t$ zaman sıraları kointeqrasiya edir. Bu, bizə əsas verir ki, uzunmüddətli dövr üçün $EFİ_t$ və $EFİ_t$ arasında deretministik pozitiv əlaqənin olmasını təsdiq edək. Bu nəticəyə

əsaslanaraq, iddia etmək olar ki, Aİ-nın Azərbaycanda son 25 ildə həyata keçirdiyi layihələr, həmçinin Aİ-Azərbaycan arasında imzalanmış iqtisadi və siyasi müqavilələr nəticəsində Azərbaycan iqtisadiyyatının liberallaşması ölkədən qeyri-neft məhsullarının ixrac həcminə pozitiv təsir göstərərək 3-ci cədvəldə Aİ ölkələrindən Azərbaycana idxala həcmi iqtisadi azadlıq səviyyəsindən reqresiya asılılığının nəticələri verilmişdir. Alınan nəticələrə əsaslanaraq, iddia etmək olar ki, Azərbaycanda iqtisadi azadlıq səviyyəsi yüksəldikcə Aİ ölkələrindən idxal olunan məhsul həcmi də artır. Alınan nəticələrin "spurious correlation" olmadığını sübut etmək üçün bu zaman sıralarının kointeqrasiyasını da test etməyə ehtiyac var. Çünki $EFİ_t$ -zaman sırası $I(0)$ dərəcədə stasionar deyil. 3-cü cədvəldə bu göstəricilər arasındakı kointeqrasiya ilə bağlı nəticələrə əsasən iddia edə bilərik ki, Azərbaycanda iqtisadi azadlıq səviyyəsi Aİ ölkələrindən idxal edilən malların idxal həcminə pozitiv təsir edir. Şübhəsiz ki, idxal həcminə təsir göstərən çoxlu digər amillər də var.

Cədvəl 2

Azərbaycandan qeyri-neft məhsullarının ixrac həcmnin iqtisadi azadlıq səviyyəsindən reqressiya asılılığı və kointeqrasiyası

Sample: 1996 2022 Included observations: 27					Sample (adjusted): 1997 2022 Included observations: 26 after adjustments Cointegrating equation deterministics: C Long-run covariance estimate (Bartlett kernel, Newey-West fixed bandwidth = 3.0000)				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.	Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
EFI	74.79409	21.45537	3.486031	0.0018	EFI	81.72244	28.98715	2.819264	0.0095
C	-2821.801	1211.645	-2.328900	0.0282	C	-3138.212	1659.429	-1.891140	0.0707
R-squared	0.327096	Mean dependent var	1346.723		R-squared	0.304433	Mean dependent var	1396.108	
Adjusted R-squared	0.300180	S.D. dependent var	1213.942		Adjusted R-squared	0.275451	S.D. dependent var	1210.007	
S.E. of regression	1015.526	Akaike info criterion	16.75539		S.E. of regression	1029.963	Sum squared resid	25459781	
Sum squared resid	25782331	Schwarz criterion	16.85138		Long-run variance	1304619.			
Log likelihood	-224.1977	Hannan-Quinn criter.	16.78393						
F-statistic	12.15241	Durbin-Watson stat	1.452730						
Prob(F-statistic)	0.001828								

Qeyd: müəllif tərəfindən hesablanıb

Cədvəl 3

Aİ ölkələrindən Azərbaycana idxala həcmnin iqtisadi azadlıq səviyyəsindən asılılığı və kointeqrasiya nəticələri

Sample: 1996 2022 Included observations: 27					Sample (adjusted): 1997 2022 Included observations: 26 after adjustments Cointegrating equation deterministics: C Long-run covariance estimate (Bartlett kernel, Newey-West fixed bandwidth = 3.0000)				
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.	Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
EFI	99.95349	15.23075	6.562610	0.0000	EFI	81.72244	28.98715	2.819264	0.0095
C	-3762.741	860.1236	-4.374652	0.0002	C	-3138.212	1659.429	-1.891140	0.0707
R-squared	0.632719	Mean dependent var	1808.000		R-squared	0.304433	Mean dependent var	1396.108	
Adjusted R-squared	0.618028	S.D. dependent var	1166.436		Adjusted R-squared	0.275451	S.D. dependent var	1210.007	
S.E. of regression	720.9023	Akaike info criterion	16.07007		S.E. of regression	1029.963	Sum squared resid	25459781	
Sum squared resid	12992503	Schwarz criterion	16.16606		Long-run variance	1304619.			
Log likelihood	-214.9460	Hannan-Quinn criter.	16.09861						
F-statistic	43.06785	Durbin-Watson stat	0.875711						
Prob(F-statistic)	0.000001								

Qeyd: müəllif tərəfindən hesablanıb

Yuxarıda Azərbaycan üçün apardığımız hesablamaları keçmiş sovet respublikalarının bəzilərinin daxil olduğu panel analiz vasitəsilə də apara bilərik. Belə hesablamaların nəticəsi ayrıca götürülən ölkə üçün (məsələn, Azərbaycan üçün) aldığımız nəticələrin ümumiləşdirilməsinə imkan verəcək. Əvvəlki paragrafda qeyd etdiyimiz kimi, Aİ-nin keçmiş sovet respublikalarında yerinə yetirdiyi layihələr, həmçinin ticarət əlaqələri ilə bağlı imzaladığı müqavilələr mahiyyətə bir-birinə çox oxşayır. Bu müqavilələrdə əsas xətt olaraq, ölkə iqtisadiyyatının liberallaşması və iqtisadi azadlıq səviyyəsinin yüksəlməsi nəzərdə tutulub. Bu məqsədlər Aİ ilə keçmiş sovet respublikalarının siyasi mahiyyətli əlaqələrində irəli sürülən digər məqsədlər ilə, yəni insan hüquq və azadlıqlarının qorunması məqsədləri ilə sıx bağlıdır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Dastanka A. A. The Republic of Belarus and the European Union: the main stages of the relationship. J. Belarus. State Univ. Int. Relat. 2017. No.1. P.15–20.
2. Viktorija Cohen, Ivan Akulich, Aleksey Sverlov, (2018). AN OVERVIEW OF FOREIGN TRADE AND ECONOMIC RELATIONS OF THE REPUBLIC OF BELARUS WITH THE EU AND LITHUANIA. ekonomika 2018 Vol. 97(1) DOI: <https://doi.org/10.15388/Ekon.2018.1.11776>
3. Gulnara Abdullayeva, (2020). ISSUES OF EXTENSION OF TRADING RELATIONS BETWEEN AZERBAIJAN AND THE EUROPEAN UNION. 55th International Scientific Conference on Economic and Social Development – Baku, 18-19 June, 2020
4. Michael Emerson and Tamara Kovziridze, (2016). Deepening EU–Georgian Relations What, why and how?. Edited by Michael Emerson

and Tamara Kovziridze. Centre for European Policy Studies, Brussels Reformatics, Tbilisi Rowman & Littlefield International, London. https://aei.pitt.edu/79180/1/Georgia_e-version_with_covers.pdf. 213 ps

5. Güllaliyev M. (2018). Xarici iqtisadi fəaliyyət: tənzimləmə ilə liberallığın tarazlığı (yeni nəşr). Bakı, "Elm və Bilik" Nəşriyyatı. 382 səh.

6. Shahin V. Bayramov, Gulsura Y. Mehdiyeva, Agil A. Eyvazov, Elchin R. Mustafayev,

(2021). Diversification Rate of Energy Balance and Energy Export Demand Risk Impacts on Economic Growth: The Case of Azerbaijan. CUESTIONES POLÍTICAS . Vol. 39 N° 68 (Enero - Junio 2021): 290-314

7. Абасова, С.А. Оценка номинального и эффективного уровня тарифов для некоторых категорий товаров // - Bakı: Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, İqtisadiyyat İnstitutu, İqtisadi Artım və İctimai Rifah jurnalı, - 2020. №1, s.42-49.

Rasul Yusif YUSİBOV

Master of Azerbaijan State University of Economics (UNEC)

E-mail: rasul.yusibov.96@gmail.com

EFFECTS OF THE BUSINESS ENVIRONMENT ON TRADE RELATIONS BETWEEN THE EUROPEAN UNION AND AZERBAIJAN

Summary

The article evaluates the effects of the business environment in Azerbaijan on trade relations between Azerbaijan and the European Union (EU), including the volume of imports from EU countries and the volume of exports of non-oil products to these countries. Based on the obtained results, the level of economic freedom in Azerbaijan has a positive effect on the import volume of goods imported from EU countries. As well as the level of economic freedom increases in Azerbaijan, the export volume of non-oil products to EU countries also increases.

Keywords: *import, export, business environment, level of economic freedom, Partnership and Cooperation Agreement*

Расул Юсиф ЮСИБОВ

Магистр Азербайджанского государственного экономического университета (UNEC).

rasul.yusibov.96@gmail.com

ВЛИЯНИЕ БИЗНЕС СРЕДЫ НА ТОРГОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ МЕЖДУ ЕВРОПЕЙСКИМ СОЮЗОМ И АЗЕРБАЙДЖАНОМ

Резюме

В статье оценивается влияние бизнес среды в Азербайджане на торговые отношения между Азербайджаном и Европейским Союзом (ЕС), включая объем импорта из стран ЕС и объем экспорта ненефтяной продукции в эти страны. Согласно полученным результатам, уровень экономической свободы в Азербайджане положительно влияет на объем импорта товаров, ввозимых из стран ЕС. Также, по мере повышения уровня экономической свободы в Азербайджане, увеличивается и объем экспорта ненефтяной продукции в страны ЕС.

Ключевые слова: *импорт, экспорт, бизнес-среда, уровень экономической свободы, Соглашение о Партнерстве и Сотрудничестве.*

Daxil olub: 17.12.2023